

Заняття 12. Громадянство як вибір

Аркуші 3-4

Занурення

Вправа 1. Мовчазне споглядання

Дії вчителя/вчительки:

- Показує аркуші малюючись (сторінки 3-4) та запрошує учнівство просто дивитися без слів протягом 3-5 хвилин.
- "Ці дві сторінки треба читати разом: питання починається на одній і продовжується на іншій"
- Створює атмосферу споглядання без тиску на реакції.

Дії учнівства:

- Мовчки розглядають зображення
- Можуть робити нотатки чи замальовки

Орієнтовні відповіді:

- Здивування від незвичних питань
- Впізнавання валізи як символу подорожі
- Увага до собаки та питання про тварин
- Цікавість до слова "громадянство"
- Емоційна реакція на тему документів

Вправа 2. Перше враження

Дії вчителя/вчительки:

- "Яке слово, образ чи відчуття першим приходить до вас, коли дивитеся на ці сторінки? Просто скажіть".

Дії учнівства:

- Діляться першими враженнями: словом, короткою фразою або описом відчуття. Право не відповідати зберігається.

Орієнтовні відповіді:

- "Подорож"
- "Питання"
- "Заплутано"
- "Документи"
- "Дивно про собаку"
- "Валіза важка"
- "Вибір"

Вправа 3. Асоціативний ланцюжок

Дії вчителя/вчительки:

- "Уявіть, що валіза з цієї сторінки може розмовляти. Що вона могла б розповісти про свої подорожі? Яку історію вона носить у собі?"

Дії учнівства:

- Створюють короткі історії або асоціації про валізу та її "досвід". Можуть працювати в парах або індивідуально.

Орієнтовні відповіді:

- "Вона бачила багато країн"
- "У ній живуть спогади"
- "Вона знає дорогу додому"
- "Вона втомилася від переїздів"
- "Вона мріє про постійний дім"

Дослідження

Вправа 4. Візуальне мислення

Дії вчителя/вчительки:

- "Що ви бачите на цих сторінках? Що може відбуватися тут? Чому ви так думаєте?" Звертає увагу на зв'язок між аркушами.

Дії учнівства:

- Описують конкретні деталі: валізу з перехрещеними лініями, список з п'яти варіантів відповідей, собаку з паспортом, текст про заборони на перетин кордонів. Висловлюють припущення про зв'язки між елементами.

Орієнтовні відповіді:

- "Це схоже на тест з варіантами відповідей"
- "Валіза перев'язана, ніби її не можна відкрити"
- "Собака має документ, але говорить про власність"
- "Дивно, що в списку є рослина поруч з людьми"
- "Питання про страждання звучить серйозно"

Вправа 5. Читання тексту

Дії вчителя/вчительки:

- "Прочитаймо питання: "Хто може бути громадянином? Обери кілька відповідей з 1.2.3.4.5." Бачимо варіанти: пес, діти, чоловік, жінка, рослина. А ось пес каже: "Маю паспорт, але є власністю господаря." Що це означає? І ще питання: "Де засвідчується громадянство? Чи є у рослин та тварин паспорти?"

Дії учнівства:

- Читають вголос текст, обговорюють парадокс собаки з паспортом, але без прав. Розмірковують над списком потенційних громадян.

Орієнтовні відповіді:

- "Собака має документ, але не може вибирати"
- "Чому в списку є рослина?"
- "Власність означає, що тобою керує хтось інший"
- "Діти теж не можуть голосувати, але вони громадяни"
- "Рослини не мають документів, але живуть у країні"

Вправа 6. Філософські питання допитливої дитини

Дії вчителя/вчительки:

- Використовує текст аркушів для постановки питань: "Чи страждають рослини та тварини, що у них немає громадянства? Як ви думаєте, чому у списку варіантів є "рослина"? Якщо пес має паспорт, але є власністю, чи справжній це громадянин? Що означає "деколи нам заборонено перетинати кордони" — хто це "нам"?"

Дії учнівства:

- Розмірковують над парадоксами: документи без прав, живі істоти без громадянства, обмеження на пересування. Порівнюють статуси різних живих істот.

Орієнтовні відповіді:

- "Рослини не знають про кордони, але люди їх садять у певних місцях"

- "Тварини вільніші, бо можуть йти куди хочуть"
- "Документи не завжди означають свободу"
- "Діти теж не можуть самі вирішувати, але вони громадяни"
- "Може, рослини і є найкращі громадяни — вони не воюють"

Вправа 7. Метафоричне дослідження

Дії вчителя/вчительки:

- "Якщо громадянство має колір, який би це був?"
- Якщо воно має звук? А запах?
- Якби валіза з пам'яттю була музичним інструментом, що б вона грала?"

Дії учнівство:

- Створюють сенсорні асоціації з абстрактними поняттями, діляться особистими образами та метафорами.

Орієнтовні відповіді:

- "Громадянство — синє, як небо над країною"
- "Звучить як гімн або як мамина колискова"
- "Пахне домашнім хлібом"
- "Валіза грає сумну мелодію"
- "Документи шелестять, як осінні листя"

Вправа 8. Особистісні зв'язки

Дії вчителя/вчительки:

- "Чи доводилося вам заповнювати документи або бачити, як це роблять дорослі? Що ви відчували? Коли ви востаннє відчували себе "своїм" або "чужим" десь?"

Дії учнівство:

- Діляться спогадами про документи, подорожі, відчуття приналежності чи відчуженості. Можуть говорити про переїзди, нові школи, країни.

Орієнтовні відповіді:

- "Коли переїжджали, довго відчував себе новим"
- "У аеропорту показували паспорти — було хвилююче"
- "В новій школі не знав, як представитися"
- "Документи — це дорослі справи"
- "Я українець, де б не жив"

Творчість

Вправа 9. Варіанти творчих завдань (на вибір)

Варіант 1. Валіза ідентичності

Створіть свою валізу з тим, що робить вас “вами”. Що б ви взяли в подорож, щоб залишитися собою? Малюйте, пишіть, створюйте колаж.

Варіант 2. Паспорт мрій

Придумайте ідеальний паспорт: не тільки з фото та іменем, а з тим, що справді важливо. Які “документи” розкажуть про вас найкраще?

Варіант 3. Діалог з собакою

Напишіть розмову з собакою з малюнка. Що вона думає про людські документи? Чому їй важливо мати господарів? Що вона розповість про свободу?

Варіант 4: Відеоексперимент

Зніміть коротке відео (1-2 хвилини) про те, що означає “бути вдома”. Це може бути інтерв'ю з собою, фотоісторія або мініфільм.

Рефлексія

Вправа 10. Особиста рефлексія (мовчазна)

Дії вчителя/вчительки:

- "Закрийте очі на хвилину. Що найбільше здивувало вас сьогодні? Які питання залишилися? Що нового ви дізналися про себе?"

Дії учнівства:

- Мовчки рефлексують, можуть записати думки в особистий зошит або просто подумати.

Орієнтовні відповіді:

- Нові питання про ідентичність
- Здивування від філософських роздумів

- Розуміння складності поняття "дім"
- Усвідомлення власних цінностей

Вправа 11. Спільне коло

Дії вчителя/вчительки:

- "Хто хоче поділитися одним словом або фразою про те, що відчуває зараз? Хто відкрив щось несподіване про громадянство або про себе?"

Дії учнівства:

- По черзі діляться враженнями, відкриттями, емоціями. Право пропустити хід зберігається.

Орієнтовні відповіді:

- "Громадянство — це більше, ніж документи"
- "Я зрозумів, що дім — це не тільки місце"
- "Виявляється, у мене багато ідентичностей"
- "Собака поставила дуже розумні питання"

Вправа 12. Валізка додому

Дії вчителя/вчительки:

- Пропонує варіанти експериментів на вибір, підкреслює, що це не обов'язкові завдання, а можливості для цікавих досліджень.

Варіанти експериментів

Сімейні дослідження:

- Поговоріть з батьками про їхні перші документи. Що вони відчували?
- Дізнайтеся історію сімейних переїздів. Що брали з собою найперше?
- Створіть "карту родини": звідки ваші предки, де живе зараз

Цифрові експерименти:

- Знайдіть фото українських митців чи спортсменів, які живуть у різних країнах світу
- Створіть плейлист з пісень різних країн, які вам подобаються
- Дослідіть, як виглядають паспорти різних країн — що спільного?

Дослідницькі місії:

- Спитайте у трьох друзів: "Що робить тебе тобою?"
- Поспостерігайте за тваринами у парку: як вони "позначають територію"?

- Знайдіть у своєму місті щось, що нагадує про Україну

Філософські експерименти:

- Подумайте: чи може людина мати громадянство двох планет?
- Уявіть світ, де документи не потрібні: що б змінилося?
- Складіть список речей, які неможливо вписати в паспорт, але які роблять вас вами

Творчі практики:

- Намалюйте автопортрет очима іноземця, який вас не знає
- Придумайте нову традицію для своєї сім'ї
- Напишіть листа собі в майбутнє: "Яким громадянином я хочу стати?"

Методичні коментарі

Для 9-11 років:

- **Занурення:** Більше візуального споглядання, менше абстрактних питань
- **Дослідження:** Фокус на конкретних образах (валіза, собака, документи), простіші порівняння
- **Творчість:** Більше малювання та фізичних активностей, менше письма
- **Рефлексія:** Через малюнки або короткі фрази

Для 12-13 років:

- **Занурення:** Поєднання візуального та емоційного занурення
- **Дослідження:** Введення філософських питань про приналежність та ідентичність
- **Творчість:** Поєднання візуального мистецтва з короткими текстами
- **Рефлексія:** Через особисті записи та обговорення в парах

Для 14-15 років:

- **Занурення:** Складніші питання про множинність ідентичностей
- **Дослідження:** Глибші дискусії про політичні та соціальні аспекти громадянства
- **Творчість:** Мультимедійні проекти, есе, відеоблоги
- **Рефлексія:** Через аналітичні есе та групові дебати

Складні ситуації та реакції

Ситуація. Мені не потрібне українське громадянство, я хочу жити в [іншій країні]

Реакція. Це дуже важливе питання, дякую за відвертість. Цікаво, що людина може відчувати приналежність до кількох місць одночасно. Розкажи, що тебе приваблює в [тій країні]? І чи є щось з України, що ти хотів би взяти з собою туди?

Альтернативний підхід. Зосередитися на тому, що ідентичність — це не або/або, а множинність можливостей. Поділитися прикладами людей з подвійним громадянством.

Ситуація. Дитина розповідає травматичний досвід з документами або кордонами

Реакція. Дякую, що поділився/лася цим досвідом. Це, справді, може бути важко. Хочеш, щоб ми поговорили про це після уроку? А зараз разом подумаймо про те, що допомагає відчувати себе в безпеці.

Альтернативний підхід. Перенаправити увагу на ресурси та підтримку, запропонувати творче завдання про "місця сили" замість документів. Використати приклади людей, які змогли переосмислити свою ідентичність.

Ситуація. Учні вступає в суперечку про політичні аспекти громадянства

Реакція. Я чую, що у вас різні думки, і це нормально. Відступімо на хвилину від політики й поговоримо про особисте: що робить кожного з вас унікальним, незалежно від країни? Які ваші цінності?

Альтернативний підхід. Запропонувати вправу "Поставтеся на місце" - як би цю ситуацію сприйняли діти з різних країн, або тварини, або інопланетяни.

Додаткові матеріали для вчителя/вчительки

Сучасні митці з множинною ідентичністю

Джамала (Сусана Алімівна Джамаладінова) Кримськотатарська співачка, яка представляла Україну на Євробаченні. Приклад того, як можна бути одночасно кримською татаркою, українкою та громадянкою світу. Її пісня "1944" — про депортацію кримських татар — показує, як особиста та етнічна історія стає частиною української ідентичності.

Ключові поняття (простими словами)

Громадянство

Для молодших (9-11 років): "Це як бути членом великої родини — країни. У тебе є права (можеш ходити до школи, лікарні) та обов'язки (поважати закони, допомагати іншим)."

Для середніх (12-13 років): "Громадянство — це правовий зв'язок між людиною та державою. Але це також відчуття приналежності та відповідальності за свою країну."

Для старших (14-15 років): "Громадянство має юридичний (паспорт, права, обов'язки) та культурний (мова, традиції, цінності) виміри. Сучасна людина може мати множинну ідентичність."

Ідентичність

Це відповідь на питання "Хто я?". У кожного з нас є багато ідентичностей одночасно: ти можеш бути дитиною, українцем, школярем, футболістом, мрійником.

Документ/Паспорт

Філософський ракурс: Документ — це спроба помістити складну людину в прості категорії. Але аркуш ставить парадокс: пес каже "Маю паспорт, але є власністю господаря." Чи може бути справжнє громадянство без свободи вибору?

Власність vs Свобода

Коли ти чиясь власність, то не можеш сам вирішувати, навіть якщо маєш документи. Це як мати ключі від дому, але не мати права вирішувати, коли виходити.

Історичні контексти

Як змінювалося розуміння громадянства

Давній світ. У Стародавній Греції громадянами були тільки чоловіки-власники (лише 10-15% населення). Жінки, раби, іноземці громадянами не були.

Середньовіччя. Люди належали до феодала, а не до держави. Поняття національного громадянства не існувало.

Новий час (XVIII-XIX ст.). З'являються національні держави. Громадянство стає пов'язаним з національністю.

XX століття. Після двох світових війн з'являється поняття прав людини. Громадянство стає більш інклюзивним.

XXI століття. Глобалізація створює нові виклики — подвійне громадянство, цифрові кочівники, біженці.

Українські особливості

1991-2022: Україна вчилася бути незалежною державою. Громадянство часто визначалося "не-російськістю".

2013-2014: Революція Гідності (Євромайдан) показала, що українське громадянство — це активна позиція, а не просто документ. 107 загиблих Небесної сотні засвідчили готовність боротися за європейські цінності.

2022-тепер: Повномасштабна війна остаточно визначила, що означає бути українцем — це вибір свободи та європейських цінностей проти авторитаризму. Події 24 лютого продовжили логіку Революції Гідності.

Українознавчий компонент

Українські прислів'я про дім та приналежність

"Всюди добре, а вдома найкраще" — але що робити, коли дім під загрозою?

"Земля б'є поклони тому, хто на ній трудиться" — про зв'язок з місцем через працю.

"Де народився, там і згодився" — чи завжди це правда в сучасному світі?

Сучасні українські традиції, що формуються

День вишиванки (третій четвер травня) - нова традиція, започаткована 2006 року студенткою Лесею Воронюк, що об'єднує українців у світі.

День захисника/захисниці — переосмислення військових свят через досвід війни.

Додаткові питання для обговорення

Філософські питання:

- Чи може хтось відмовитися від громадянства? Чи має на це право?
- Що важливіше: місце народження чи місце, де формуються цінності?

- Чи можуть діти вибирати громадянство самостійно?

Етичні дилеми:

- Що робити, якщо закони країни суперечать твоїм переконанням?
- Чи має людина право на кілька громадянств?
- Хто вирішує, хто є "справжнім" громадянином?

Практичні питання:

- Як громадянство впливає на можливості в житті?
- Чому одні паспорти "сильніші" за інші?
- Що означає "громадянська позиція"?